

Kulturhistorisk rapport

Klostergaarde, Pandrup

Gravhøj med rester af højfyld og
randstenskæde

J.nr. ÅHM 6263

August 2014

Ved Arkæolog Karen Povlsen

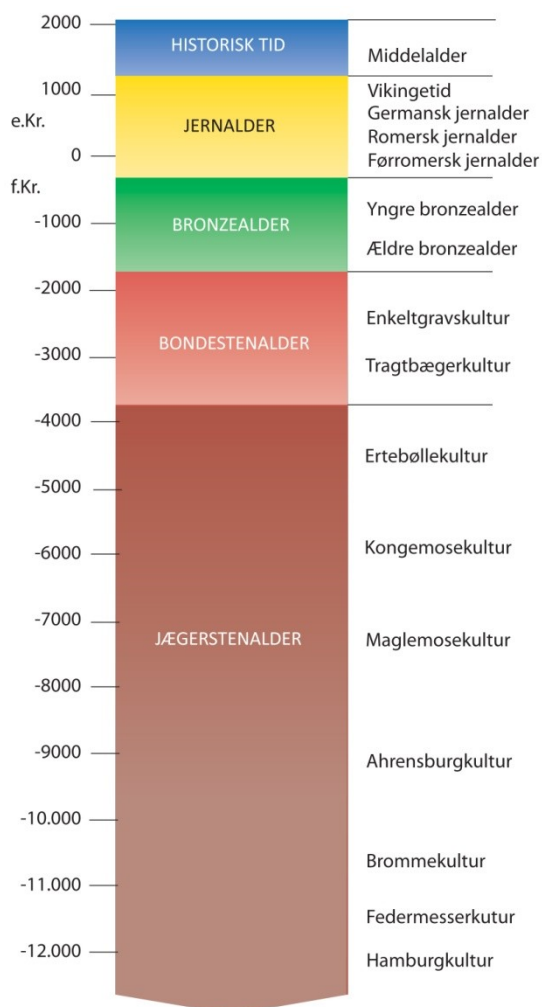
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	2
Undersøgelsens resultater	3
Sammenfatning og perspektivering	4
Udgravningsdata.....	5

Indledning

Gravhøjen Klostergaarde kendes fra gamle kort, og er opført i et nationalt register over fortidsminder i slutningen af 1800-tallet. Højen er ikke fredet, og den har ligget under dyrket mark. Dyrkningen har slidt på den, og da museet blev kontaktet forud for en grusindvindingsag, der inkluderede det område, hvor den lå, anedes højen knap som en svag forhøjning i marken. Dog viste en prøvegravning, at der stadig fandtes rester af de tørv, som højen oprindeligt var bygget op af. Under den efterfølgende udgravning blev disse rester dokumenteret, og en brandgrav i højens kant blev undersøgt. Desværre fandtes ingen rester af den grav, der engang må have været midt i højen.

Undersøgelsens baggrund

Museet blev kontaktet af Svend Aage Christensen A/S, der skulle i gang med to nye etaper af deres grusgrav vest for Jetsmark kirke. Udvidelsen af grusgraven ville fjerne resterne af gravhøjen.

Der findes optegnelser om, at gravhøjen er blevet undersøgt af Museet allerede i 1891, dog uden resultat. Siden da har der været store fremskridt, både i de maskiner, der er til rådighed for jordarbejde, og i arkæologisk viden og udgravningsmetode. Det vurderedes derfor, at der nu ville være gode chancer for at få mere ud af en undersøgelse. Som nævnt blev dette bekræftet af en arkæologisk forundersøgelse, der viste at der stadig var rester af den originale høj tilbage.

Lokalområdet i oldtiden

Gravhøjen lå midt på den moræneknold hvor Pandrup, Jetsmark og Kås ligger. Moræneknolden er omkranset af store mosedrag bl.a. Store Vildmose og Lundergårds mose. Mod nordvest er der kun 6,5 km til Jammerbugten, mens der mod øst er ca. 3,5 km til Ryåen, der må have været en hovedfærdselsåre på den tid da gravhøjen blev opført. På moræneknolden findes en del registrerede gravhøje. Dertil kommer et par stensætninger samt andre forhistoriske begravelser. Alt sammen tegn på et rigt rituel liv. Kendskabet til den bebyggelse, der må have modsvaret monumenterne er anderledes sparsomt. I de senere år er der dog undersøgt flere bopladser, og der kendes således eksempler på bebyggelse fra både sten-, bronze- og jernalder på moræneknolden.

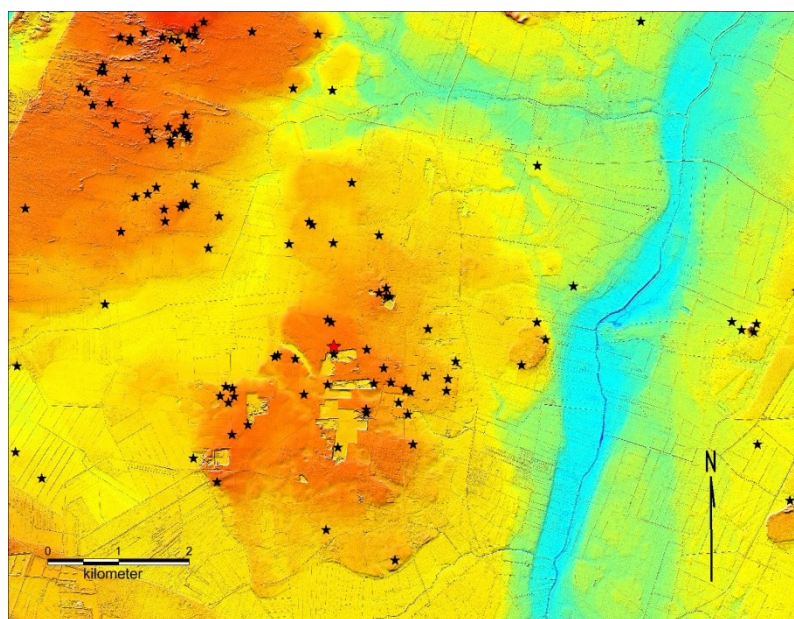

Fig. 1. Højdedatakort over området. De højeste områder er røde, mens de laveste er blå. Midt i billedet ses moræneknolden, hvor Pandrup, Jetsmark og Kås ligger. Gravhøjen som rapporten handler om, er markeret med rød stjerne. Tidligere arkæologiske fund og indberetninger er markeret med sorte stjerner.

Undersøgelsens resultater

Ved udgravningens start fjernedes mulden med gravemaskine over det meste af højen og et stykke uden omkring. Midt på højen lod vi mulden stå i en stribe på en meters bredde fra nord mod syd, og en stribe herudfra mod vest. Langs disse striber af muld gravede vi en rende ned i undergrunden med håndskovl. Dette lod os se højens profil. Højen var bygget op af græstørv. I profilen kunne man endnu se aftegninger af de enkelte tørv. Tørvene var anbragt med græssiden nedad, og har været 20-30 cm brede. Kun ét lag tørv var bevaret. Under tørvene kunne man se det muldlag, der lå på stedet, da højen blev opført.

Fig. 2. Udsnit af gravhøjens profil. Øverst ved den blå pil ses det moderne pløjelag. Midt i profilen, ved den røde pil, ses resterne af tørveopbygningen. Ved den gule pil ses det muldlag som højen er bygget oven på. Herunder undergrund. Tørvenes overside er mørk pga. den nye muld, der har været omkring græsrodderne, mens undersiden er lys som den undergrund, der har været under. De skarpe sorte linjer, der gradvist bliver mere lysegrå over mod gulbrun opad viser, at tørvene er blevet lagt med oversiden nedad.

Tørveopbygningen var ikke bevaret i hele højen diameter. Til gengæld var det muldlag, som højen var bygget på, bevaret et lille stykke længere ud end selve højen. Lyse spor i dette oldtidsmuldlag, efterladt af store sten, der har stået på række langs højen kant, fortalte at højen har haft en diameter på 11,5 til 13 m. Stenene er blevet fjernet i forbindelse med markdrift eller når man i nyere tid har skullet bruge store sten. Når de er blevet taget op, er lysere jord faldet ned i

deres huller, og derfor kunne sporene ses i det mørke oldtidsmuldlag.

Brandgrav

Som det stadig sker i dag, blev den døde i dele af oldtiden brændt på bål. Som regel sammen med gravgaver som personlige ting, lerkar og fade med mad og drikke. Muligvis var gravgaverne til rejsen eller til det næste liv.

Resterne fra ligbålet blev derefter samlet sammen og nogle gange sorteret. Hele eller dele af resterne blev så gravet ned i et hul - nogen gange i en urne, som oftest var et fint lerkar.

Desværre fandtes ingen spor af den begravelse, der engang må have været midtpunkt for højen tilblivelse. Men ved højen sydvestlige kant fandtes en brandgrav, der er blevet anlagt senere. Det er en såkaldt brandplet, hvilket betyder at rester fra ligbålet - knogler, gravgaver og træ – er lagt direkte ned i et hul i jorden, uden urne. Brandpletten indeholdt, ud over brændte knogler og trækul, rester af mindst tre lerkar, hvoraf det ene havde låg. Det tyder på, at den døde havde forsyninger med på bålet. Ét af karrene var en åben skål, mens et andet havde en mindre åbning. Måske var det kar til både mad og drikke. Karrenes udformning fortalte, at de var lavet i yngre førromersk jernalder eller ældre romersk jernalder, mellem ca. 300 f.Kr. og

Gravhøj

En gravhøj er, som navnet antyder, en grav med en høj bygget af jord eller græstørv over. Gravhøje kan endnu ses overalt i landskabet.

Gravhøjene kan være fra bondestenalderen (3.900-1.700 f.kr.) og rumme en storstensgrav, hvor man har genbrugt graven gennem lang tid. Højen kan også rumme en grav fra bronzealderen (1.700-500 f.kr.), hvor man byggede mange gravhøje, fordi der kun er én grav i hver høj. Mest kendt blandt bronzealderens gravhøje er nok Egtvedpigens grav.

I yngre bronzealder og længere op i tid genbrugte man gravhøjene til at grave sine gravurner ned i kanterne af, og i vikingetiden (750-1.050 e.kr.) begyndte man igen at bygge gravhøje til de rigestes begravelser.

ca. 150 e.Kr. Brandpletten må således være anlagt i dette tidsrum.

Brandplettens datering hjælper os til at datere højen. Da brandpletten efter al sandsynlighed er anlagt i gravhøjens kant, må den være yngre end gravhøjen. I tiden lige op til at brandpletten blev lavet, blev der ikke opført gravhøje. Faktisk skal vi tilbage til den ældre bronzealder, 1700 f.Kr. – 1100 f.Kr., for at finde en periode, hvor det var skik at opføre gravhøje. I denne periode blev der til gengæld opført mange, og sandsynligheden taler for, at gravhøjen er opført her.

Sammenfatning og perspektivering

Udgravningen af gravhøjen afslørede ikke den oprindelige begravelse, og derfor er en direkte datering vanskelig. Men den senere brandgrav i højen kant kunne hjælpe med dateringen. Udgravningen gav også oplysninger om, hvordan gravhøjen var opbygget.

At opføre en gravhøj var en bekostelig affære. Der skulle skaffes tørv i store mængder, tørvene skulle transporteres til stedet, og lægges på den rigtige måde, der har sikret at højen er blevet stående i årtusinder. Profilen gennem højfylden viste, at højen var bygget op af tørv, der var lyse på undersiden (se fig. 2). Dette fortæller, at der ikke var tale om mosetørv, men græstørv. Man har altså fjernet mulden fra store områder af det veldrænedes landbrugsjord på moræneknolden, frem for at hente tørvene i de omgivende moser. Det var selvfølgelig lettere at transportere tørv fra nærområdet. Til gengæld har det taget tid, inden områderne, hvor græstørven var fjernet og undergrunden blottet, kunne bruges til landbrug igen.

Nyere forskning viser, at bronzealderens høje blev opført i sektioner, der hver ser ud til at være lavet af forskellige arbejdssjak. Man formoder derfor at et antal gårde i området bidrog med tørv og arbejdskraft. Opførelsen af en gravhøj har været en stor begivenhed i lokalsamfundet.

Skikken med at opføre gravhøje var i ældre bronzealder et udbredt fænomen i Nordeuropa. Således indgik beboerne på moræneknolden i en udbredt tradition, og man har deltaget aktivt i de netværk, der forbandt store dele af Europa.

Bronzealder

Metallet bronze lægger navn til den tidsalder, der tog sin begyndelse i Danmark omkring år 2000 f.Kr. Mennesket havde fundet ud af, at tin og kobber kunne smeltes sammen ved høje varmegrader. Det blev til en legering, som var et nyt sejt materiale, der kunne formes langt mere alsidigt end flinten og stadigvæk måle sig med sten i hårdhed. Dertil var det et fantastisk smukt materiale, som hurtigt blev eftertragtet til våben, redskaber og smykker. I bronzealderen blev sværdet opfundet, og hesten blev en integreret del af husdyrene.

Tin og kobber fandtes kun enkelte steder i Europa, og hvis man ville fremstille bronzesager var det nødvendigt at skabe handelskontakter på tværs af Europa. Handlen med bronzen åbnede op for handel med mange forskellige eksotiske varer. Og mindst lige så vigtigt var de nye tanker, ideer og livssyn, som blev skabt, når fremmede folk rejste og opdagede nye skikke og oplevede, hvordan andre under fremmed himmelstrøg levede, troede og døde. De mange kulturmøder i bronzealderen satte også sit præg på samfundet i Norden.

Klostergaarde, Pandrup

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6263
- Fund & Fortidsminder: 100405 sb 15
- Kulturstyrelsen jnr. 2012-7.24.02/NJM-0030
- Bygherre: Svend Aage Christensen A/S
- Undersøgt areal: 975 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Karen Povlsen
 - Arkæolog Andreas Hegner Reinau
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg